

V

GEMIS GEEFT AANLEIDING TOT EEN UITWERKING VAN BETEKENIS

De levensvorm die we hebben gekozen is een weg van eenwording van onze hele persoon, gebaseerd op de relatie met God die de oorsprong en het einde ervan is. Maar deze eenwording wordt niet ervaren als een soort steeds dichtere volheid; integendeel, ze wordt onophoudelijk geconfronteerd met de eenzaamheid en het gemis van wat een belangrijke dimensie van het menselijk leven vormt: de liefde in haar seksuele dimensie. We hebben al enkele kenmerken geschetst van de betekenisontwikkeling die voortdurend ten grondslag ligt aan de relatie met gemis. Teruggebracht tot een absurde ontbering, zou gebrek op korte termijn onhoudbaar zijn. Laten we proberen deze relatie tussen gebrek en betekenis nog preciezer te maken. De relatie tussen gebrek en betekenis bouwt zich langzaam op, integreert zowel verlangen als tekortkomingen, wat de mens veel meer erbij betreft dan het louter formeel respecteren van de norm en de verklaring van betekenissen.

EENZAAMHEID, EEN PLAATS VAN VERLANGEN

Als het gebrek dat inherent is aan de verplichting tot kuisheid gezien kan worden als betekenisdragend, als het geen frustratie is die des te pijnlijker is omdat ze absurd is, dan is dat omdat het onder alle omstandigheden een nauwe relatie heeft met verlangen. Gebrek is niet in de eerste plaats of alleen ontbering, het is afzien van het opgaan in de ander, erkenning van de afstand die mij altijd zal scheiden van de persoon of personen van wie ik hou, omdat het object van mijn liefde niet ikzelf ben. Paradoxaal genoeg is deze onoverbrugbare afstand, deze scheiding, de voorwaarde voor ware liefde. Denis Vasse verwoordde het heel radicaal:

*Het is door de liefde dat de mens afstand kan doen van de behoefte om te consumeren. Hij kan de seksuele daad alleen opgeven door liefde te hebben, dat wil zeggen door de ander te verlangen om wat hij is, anders dan hijzelf, als niet herleidbaar tot zijn behoeften, als niet nodig. [Denis Vasse, *Le temps du désir*, 1969, p. 40]*

De eenzaamheid die het kenmerk is van de meeste vormen van gewijd leven vindt hier zijn ware dimensie. Het is geen onthouding of weigering van relatie, maar de confrontatie met de onmogelijkheid om met iemand samen te smelten, en vooral niet met God. Hij is bij uitstek de Ander die niet herleidbaar is tot zijn behoeften, niet nodig. Daarom is het essentieel om deze eenzaamheid onder ogen te zien, zonder deze te snel op te vullen met wat wij geloven dat de aanwezigheid van God is. Hij komt niet om de leegte op te vullen, Hij gaat een relatie met ons aan, en die relatie zal alleen goed zijn als ze niet bezitterig is in de een of andere zin. Ik bezit God niet en Hij bezit mij niet. Natuurlijk ben ik in mijn eenzaamheid niet absoluut alleen; in geloof herken ik Gods aanwezigheid. Maar deze aanwezigheid gaat oneindig veel verder dan welke waarneming of gevoelige ervaring dan ook die ik zou kunnen vergelijken met de troostende aanwezigheid van een vrouw of een vriend.

We moeten accepteren dat we niet primair actief zijn, maar passief; ik ben Verlangen, maar juist dit Verlangen is een geschenk; ik ben Verlangen, maar ik ben niet de oorsprong van dit

Verlangen. We moeten de poging opgeven om van de ander te maken wat mijn Verlangen van nature van hem zou willen maken, dat wil zeggen: mezelf. Bijgevolg moeten we tussen mij en de ander een afstand toestaan, een onoverschrijdbare scheiding die de voorwaarde is voor ware liefde. Daarom moeten we een dimensie van eenzaamheid toelaten die absoluut radicaal is. En in deze eenzaamheid moet ik, omdat ik niet mijn eigen bron ben, afstand doen van mezelf, sterven aan mijn belangrijkheid, letterlijk aan mijn leven. Mezelf stil maken. [P. Druet, 1984]

VOORBIJ CONFORMITEIT AAN DE NORM

We horen soms beknellende voorstellingen van kuisheid in de vorm van "Je hebt geen recht op seksualiteit". Het duidelijk en stevig uitspreken van bepaalde verboden is nodig om de weg af te bakenen en om te voorkomen dat de zwaksten worden onderworpen aan de soevereiniteit van de sterksten: dit is de functie van de Wet in de moraal. De christelijke opvatting van het morele leven wordt echter al vanaf de tekst van het evangelie gekenmerkt door een bijzondere benadering van de norm. Voldoen aan de norm is niet genoeg om heiligheid te bereiken, want het model van heiligheid is dat van God zelf: "*Wees volmaakt zoals je hemelse Vader volmaakt is*" [Mt 5,48]. De weg naar heiligheid is grenzeloos en niemand kan tevreden zijn met het louter naleven van de letter van de wet. De rijke jongeman geeft zichzelf een positieve waardering van zijn leven, gezien het feit dat hij de geboden al sinds zijn jeugd in acht heeft genomen. Maar Jezus, in plaats van hem te feliciteren, vertelt hem wat hem ontbreekt en nodigt hem uit om dit verder te ontwikkelen door al zijn zekerheden op te geven. Niemand kan beweren kuis te zijn door alleen maar te constateren dat zijn of haar gedrag de grote verboden niet overtreedt. Iedereen is op weg *naar* kuisheid, of preciezer gezegd op weg *in* de kuisheid. Kuisheid is geen doelstelling, meer of minder ontoegankelijk, maar een deugd, een vermogen om in heiligheid te leven, die altijd verder ontwikkeld kan worden. Dit is wat de Catechismus van de Katholieke Kerk benadrukt:

Zelfbeheersing is een proces van de lange adem. Het is nooit vanzelfsprekend. Het veronderstelt een hernieuwde inspanning in elke fase van het leven [Titus 2, 1-6]. Kuisheid kent wetten van groei en doorloopt stadia die gekenmerkt worden door onvolmaaktheid en maar al te vaak door zonde. Dag na dag bouwt de deugdzame en kuis mens zichzelf op door vele vrije keuzes te maken. Zo kent, bemint en verwezenlijkt hij het moreel goede door de stadia van groei te volgen. [CKK §2342]

Daarnaast komt het Evangelie meerdere keren terug op een andere verandering in de relatie tot de Wet die Christus teweeg heeft gebracht: het schrijven van de Wet in de harten van de mensen. Dit idee was al aanwezig in het Eerste Verbond, met name bij de profeten: "*Maar dit is het verbond dat Ik na die dagen met het huis van Israël zal sluiten, zegt de Heer. Ik zal mijn wet in het diepst van hun wezen leggen en in hun hart schrijven. Dan zal Ik hun God zijn en zij mijn volk*" [Jer 31:33]. In de Bergrede werkt het evangelie van Mattheüs dit idee uit door te benadrukken dat het voldoende is om je broeder innerlijk te verachten of de vrouw van je naaste in je hart te begeren om een overtreding begaan te hebben, ook al is er niets aan je gedrag te zien. Overspel van het hart is verwerpelijik. Dit is een goed voorbeeld van de oproep tot heiligheid, die veel verder gaat dan de overeenstemming van zichtbaar gedrag met respect voor verboden. Wie zichzelf toestaat een getrouwde vrouw te begeren, zegt Jezus, heeft overspel gepleegd, ook al heeft hij niets gedaan en op geen enkele zichtbare manier gehandeld.

Jullie hebben gehoord dat er gezegd is: Gij zult niet echtbreken. Welnu! Ik zeg jullie: wie naar een vrouw kijkt om haar te begeren, heeft in zijn hart al overspel met haar gepleegd [Mt 5, 27-28].

We kunnen ons begrip van kuisheid niet beperken tot het voldoen aan de normen, wat niet betekent dat dit laatste nutteloos of onbelangrijk zijn. Als we deze dimensie van toewijding aan het volgen van Christus reduceren tot seksuele onthouding of zelfs celibaat, voedt deze objectiviteit de illusie van mogelijke conformiteit. Omdat ik niet getrouwd ben, geen relatie heb en geen seksuele relaties heb, is de zaak afgehandeld, voldoe ik aan de regels en hoeft er niets meer van mij gevraagd te worden. Het is geruststellend, maar het is niet genoeg om betekenis te geven aan een leven en een levenswijze die uit de pas lopen met de actuele situatie.

VOORBIJ BETEKENIS

Wat is de betekenis van kuisheid? In plaats van te kijken naar de conformiteit van gedrag aan een norm, zullen we ons hier meer richten op zingeving, vrij beperkt opgevat als betekensteroekening. Waarom ben je niet getrouwd? *Om te laten zien dat God een leven kan vullen; of om een teken, een vooraankondiging te zijn van het Koninkrijk waarin God alles in allen zal zijn; of om mezelf volledig beschikbaar te stellen voor de missie die mij is toevertrouwd.* De antwoorden kunnen uiteenlopend zijn. Het ene zal voor sommigen overtuigender zijn, het andere zal beter ontvangen worden. Net als bij de relatie tot de norm, moet benadrukt worden dat deze betekenselementen met betrekking tot kuisheid respectabel zijn, en dat het zelfs noodzakelijk is om ze te beschrijven, in het bijzonder om de subjectieve uitwerking te overstijgen en gemeenschappelijke referentiepunten vast te stellen. Maar ook hier houdt deze manier van over kuisheid praten een risico in. Zoals we weten zijn de belangrijkste ervaringen van ons leven, niet alleen de ervaringen die we hebben meegemaakt, maar ook de belangrijke beslissingen en fundamentele keuzes die we maken, niet onderhevig aan dit soort interpretatie. *Waarom ben je met je vrouw getrouwd? Waarom ben je het klooster ingegaan? Wat is de betekenis van het vieren van de Paasnacht?* Het is altijd mogelijk om enkele elementen van een antwoord naar voren te brengen, maar op het moment dat ze worden uitgesproken, heeft de persoon die antwoordt al het gevoel, soms met een zekere bitterheid, dat hij niet alleen veel te kort schiet in wat hij zou willen zeggen, maar dat hij door een duidelijk en eenvoudig antwoord te formuleren, het mysterie en de diepte van waar hij het over heeft, te niet doet.

Het is mogelijk, en zelfs noodzakelijk, om de betekenis van kuisheid en onthouding te kunnen benoemen. Deze manier van leven is iets nieuws in het christendom vergeleken met het jodendom waaruit het is voortgekomen. In de context waarin Jezus leefde, en zelfs vandaag de dag in bepaalde culturen, wordt deze nieuwigheid niet gemakkelijk begrepen en kan zelfs vijandigheid of schandaal oproepen. We moeten rekenschap kunnen geven van deze keuze, anders wordt ze irrationeel en moeilijk vol te houden. Er rekenschap van geven is dus de betekenis ervan kunnen uitwerken en, gedeeltelijk, de betekenis ervan kunnen uitdrukken. Maar een betekenis aangeven put de betekenis niet uit, want betekenis is onuitputtelijk. Het uitleggen van de geschiedenis of symboliek van een liturgische ritus kan ons helpen om het te beleven, maar het kan het ook steriliseren als we het zo uitleggen dat we de indruk wekken dat we alles hebben behandeld en dat alles is gezegd. Hetzelfde geldt voor kuisheid: we kunnen de betekenis ervan in het leven van de Kerk presenteren, maar het zijn niet deze betekenselementen die ons ertoe brengen om er dag na dag voor te kiezen. We kunnen zeggen dat het een eschatologische functie heeft en dat het het Koninkrijk voorspelt, maar speelt dit expliciet mee in de concrete keuzes die we moeten maken om in onze dagelijkse relaties niets boven Christus te verkiezen?

DENKEN OVER GEBREK IN HET LICHT VAN MAAGDELIJKHEID

Kuisheid is een bron van betekenis en staat daarom in dienst van een goed leven, als het tenminste gekozen wordt als een goed en niet alleen als een ontbering. Het is omdat God van ons houdt en omdat deze manier van reageren op deze liefde bij ons past dat we deze ongewone manier van leven kiezen. Van oudsher wordt het christelijke spreken over kuisheid sterk gekenmerkt door een negatieve kijk op het lichaam en op de vrouw, zozeer zelfs dat het vaak beperkt blijft tot een betoog over de strijd tegen beide. We moeten de betekenis van deze toewijding anders ontwikkelen, zonder er een oorlogsmachine tegen het lichaam en de vrouw van te maken, of de ervaring van gemis te verhullen in een spirituele nadruk die de indruk zou wekken dat de relatie met Christus het antwoord is op alle gefrustreerde verwachtingen van het affectieve leven. Het is een lastige klus ... maar wel de klus die we nu willen aanpakken.

Het is misschien een goed idee om de oude traditie van *maagdelijkheid* opnieuw te bekijken. Het heeft een diepgaande betekenis, die verder gaat dan de minachting voor seksualiteit of de focus op een fysieke maagdelijkheid die bewaard moet blijven. We hebben het al gehad over het feit dat maagdelijkheid als deugd vanaf het allereerste begin van het monastieke leven werd opgevat als een innerlijke staat die moest worden opgebouwd in plaats van beschermd: het is niet zozeer een erfenis die moet worden bewaard voor alle aanvallen van buitenaf, maar een spirituele instelling die aanleiding geeft tot dagelijkse keuzes. En alles staat of valt met de intentie die deze keuze beheerst. Zolang geestelijke kuisheid of maagdelijkheid verdedigd wordt tegen aanvallen van buitenaf uit angst voor seksualiteit of affectiviteit, of uit afschuw voor het andere geslacht of voor het eigen geslacht, heeft het weinig geestelijke waarde. Aan de andere kant, als het gaat om het vrijhouden, door dit veronderstelde gemis, van de ruimte van God in ons en in ons leven, verandert het perspectief. Als iemand denkt dat hij van iemand kan houden terwijl hij er tegelijkertijd niet mee instemt om die persoon enige ruimte te geven in zijn agenda, in zijn leefruimte of in zijn bezigheden, dan zou zijn liefde wel eens een illusie kunnen blijven.

Maagdelijkheid, het gemis, is het teken van een ruimte die niet leeg is, maar beschikbaar voor God om erkend en verwelkomd te worden. Maagdelijkheid ligt dicht bij de spirituele leer van de aanwezigheid van God in de ziel, of de geboorte van het Woord in de ziel, die de Rijnlandse mystici dierbaar was, maar die we voor het eerst vinden bij Gregorius van Nyssa.

Wat lichamelijk in de onbevleete Maria werd volbracht, toen de volheid van de goddelijkheid in Christus uitstraalde door de maagdelijkheid, wordt in elke ziel volbracht die naar de rede maagd blijft, niet omdat de Heer Zich nu lichamelijk aanwezig stelt, want we kennen Christus niet meer naar het vlees, maar omdat Hij geestelijk bij ons komt wonen en de Vader met Zich meebrengt. [Over de maagdelijkheid, 2, 2, 18]

Meester Eckhart schreef uitgebreid over dit onderwerp. Voor hem betekent maagdelijkheid beschikbaarheid, onthechting van alles wat niet God is, zodat God een lege plek in de ziel kan vinden om zijn aanwezigheid te verwelkomen. Wat van de mens afhangt, is ruimte te maken en die ruimte vrij te houden van elke invasie door schepsels of zorgen. Als de ziel vrij is, dan kan God zijn verlangen om er te komen wonen niet weerstaan. Maar deze aanwezigheid van God in de ziel, de mysterieuze aanwezigheid van de Vader die het Woord verwekt, is niet van de orde van zintuiglijke werkelijkheden of zelfs van ervaring. Leegte of gemis kan daarom als een zekere hardheid gevoeld worden, ook al is God aanwezig. "Kom helemaal uit jezelf voor God en God zal helemaal uit zichzelf komen voor jou" [Eckhart, Preek 5b] : deze bewonderenswaardige uitwisseling, die de kern vormt van de Rijnlandse mystiek,

moet niet begrepen worden als een tastbare en symmetrische wederkerigheid. We moeten onvermoeibaar kiezen voor maagdelijkheid, dat wil zeggen ervoor zorgen dat de diepten van ons hart niet uitsluitend in beslag worden genomen door welk scheepsel of project dan ook. Zo'n onthechting wordt nooit voor eens en voor altijd bereikt. Vervolgens moeten we geloven dat God met zijn aanwezigheid deze beschikbaar gestelde ruimte inneemt, maar dan in de nacht.